

ΔΗΜΟΚΡΕΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

σε συνεργασία με το

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΣΤΙΣ Τ.Π.Ε. ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ – ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**Τίτλος εργασίας «Ανάπτυξη δεξιοτήτων κοινωνικό συναισθηματικών
δεξιοτήτων μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές
ανάγκες/Αναπηρία στην προσχολική ηλικία»**

Όνοματεπώνυμο, Α.Μ. ΕΖΕΛ ΔΕΜΗΡ ΟΓΛΑΡΗ 661

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τ.Ε.Φ. – Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

Επιβλέπων/ουσα Καθηγητής/τρια:

Δρ. ΖΩΗ ΚΑΡΑΜΠΑΤΖΑΚΗ, ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗ
ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ, Ι.Π.Τ. -Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. "ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ"

2^ο Μέλος:

Δρ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΑΝΤΑΣ, ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ
ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ, Ι.Π.Τ. -Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. "ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ"

3^ο Μέλος

Δρ. ΣΠΥΡΙΔΟΥΛΑ ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗ, ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗ
ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ, Ι.Π.Τ. -Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. "ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ"

Κομοτηνή/Αθήνα

2025

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα ποσοτική ερευνητική προσέγγιση, διερευνήσε τις αντιλήψεις, τις στάσεις και τις διδακτικές πρακτικές των εκπαιδευτικών προσχολικής εκπαίδευσης σε σχέση με την ανάπτυξη κοινωνικοσυναισθηματικών δεξιοτήτων (ΚΣΔ) σε παιδιά με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες και/ή αναπηρία (ΕΕΑ/Α). Το δείγμα αποτέλεσαν 15 εκπαιδευτικοί που δραστηριοποιούνται στην δημόσια προσχολική αγωγή, με πλειοψηφία γυναικών, ηλικίας κυρίως 26-35 ετών και με υψηλό επίπεδο ακαδημαϊκής κατάρτισης (53,3% κατείχαν μεταπτυχιακό τίτλο). Τα ερευνητικά ερωτήματα είναι: 1) Εάν πιστεύουν οι εκπαιδευτικοί ότι η προσχολική ηλικία είναι κατάλληλη περίοδος για την καλλιέργεια της κοινωνικοσυναισθηματικής ανάπτυξης παιδιών με ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες; 2) Εάν εφαρμόζουν κάποια οργανωμένη παρέμβαση ή τεχνική για την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων σε μαθητές με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες; 3) Γνωρίζουν οι εκπαιδευτικοί το πλαίσιο της Κοινωνικής και Συναισθηματικής Μάθησης (SEL) και σε ποιο βαθμό το εφαρμόζουν. Η ανάλυση των δεδομένων έδειξε ότι: Στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα, οι εκπαιδευτικοί, σε ποσοστό 80% συμφώνησαν ότι η προσχολική ηλικία είναι καθοριστική για την καλλιέργεια των ΚΣΔ σε παιδιά με ΕΕ/Α. επιπλέον, αναγνωρίστηκε η συμβολή αυτών των δεξιοτήτων στην κοινωνική, ένταξη, καθώς και η αναγκαιότητα εξατομικευμένων παρεμβάσεων. Ως προς το δεύτερο ερώτημα, παρατηρήθηκε έντονη εφαρμογή οργανωμένων πρακτικών όπως παιχνίδια ρόλων και συνεργατικές δραστηριότητες (73,3), καθώς και αξιοποίηση κυκλικών δραστηριοτήτων και οπτικών βοηθημάτων. Παρότι η πλειοψηφία εφαρμόζει στρατηγικές κοινωνικής ενσωμάτωσης, μόλις το 13,3% εφαρμόζει δομημένα προγράμματα SEL, γεγονός που αναδεικνύει περιθώρια περαιτέρω επιμόρφωσης. Στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα, αν και το 53,3% των συμμετεχόντων δήλωσε γνώση του πλαισίου SEL, μόνο 20% το εφαρμόζει συστηματικά. Η γενικότερη αξιολόγηση της σημασίας του SEL παρέμεινε μέτρια ως υψηλή, με 46,7% να το θεωρούν μέτριας σημασίας και μόλις 6,7% να το απορρίπτουν πλήρως. Συνολικά, τα ευρήματα υποδεικνύουν θετική στάση των εκπαιδευτικών έναντι της ενίσχυσης αποδοχής της αναγκαιότητας πρώιμων και εξειδικευμένων παρεμβάσεων. Ωστόσο, καταγράφεται περιορισμένη ενσωμάτωση των θεσμοθετημένων πλαισίων Κοινωνικής και Συναισθηματικής Μάθησης (SEL) στην εκπαιδευτική πρακτική.

Λέξεις-κλειδιά: Κοινωνικοσυναισθηματικές δεξιότητες, Διδακτικές πρακτικές εκπαιδευτικών, παιδαγωγικές παρεμβάσεις, Κοινωνική Συναισθηματική Μάθηση (SEL).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνικές & Ξένες

Aksoy, P., & Gresham, F.M. (2024). Evidence- based social emotional lerning intervention programs for preschool children: an important key to development and learning. *International Journal of Psychology and Educational studies*, 11(2), 123-135. https://www.researchgate.net/publication/382041809_Evidence-Based_Social-Emotional_Learning_Intervention_Programs_for_Preschool_Children_An_Important_Key_to_Development_and_Learning

Barnett, J. H. (2018). Thre evidence-based strategies that social skills and play among yoynge children with autism spectrum disorders. *Early children with autism spectrum dosorders. Early Childhood Education Journal*, 46(6), 665-672.

Barreto-Zarza, F., & Arranz-Freijo, E. B. (2022). Family contex, parenting and child development: An epigenetic approach. *Social Sciences*, 11(3), 113. Doi: <https://www.mdpi.com/2076-0760/11/3/113>

Bradley, R. T., Galvin p., Atkinson, M., & tomasion, D. (2012). Efficacy of an emotion Self-regulation program for an emotion self-regular program for promoting development in preschool children. *Global Adnances in health and Medicine*, 1(1), 36-50.

Burden, R. (2008). Is dyslexia necessarily associated with negative felling of self-worth? A review and omplication for future research. *Dyslexia*, 14(3), 188-196. Doi: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/18646275/>

Cole, M., & Cole, S. (2001). Η ανάπτυξη των παιδιών. εκδόσεις Γιώργος Δάρδανος. Αθήνα

Craig, G. & Baucum, D. (2007) Η ανάπτυξη του ανθρώπου. Αθήνα: Παπαζήσης.

Γκιαούρη, Σ., Αλευριάδου, Α., Ραχανιώτη, Ε. (2021)κοινωνική Ανάπτυξη παιδιών με νοητική Αναπηρία και σύνδρομο Down στη γενική και ειδική εκπαίδευση [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Αθήνα: κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.

Gresham, F. M. (2016). Assessment of social skills in students with emotional and behavioral disorders. *Assesment for effective intervention*, 6(1), 51-58.

Gresham, F. M. Elliott. S. N., & Kettler, R. J. (2010). Base rates of social skills acquisition/performance defieits, strengths, and problem behaviors; An analysis of the social skills Improvement System- Rating Scales. *Psychological assessment*. 22.(4). 809-15. Doi: https://www.researchgate.net/publication/46094290_Base_Rates_of_Social_Skills_AcquisitionP erformance_Deficits_Strengths_and_Problem_Behaviors_An_Analysis_of_the_Social_Skills_I mprovement_System-Rating_Scales#fullTextFileContent

Gresham, F. M., Elliott, S. N., Vance, M.J., & Cook, C. R. (2011). Comparability of the social skills rating system to the social skills improvement system: content and psychometric comparisons across elementary and secondary age levels. *School psychology quarterly*, 26 (1), 27-44. Doi: https://www.researchgate.net/publication/232488945_Comparability_of_the_Social_Skills_Ratin

[g System to the Social Skills Improvement System Content and Psychometric Comparisons Across Elementary and Secondary Age Levels#fullTextFileContent](#)

Gross, J.J. (1998). The emerging field of emotion regulation; An integrative review of General Psychology, 2(3), 271-299.

Δάλλας. (2015). Θεωρίες μάθησης και διδασκαλίας στη διδακτική των μαθηματικών: Συνύφανση των συμπεριφοριστικών και γνωστικών προσεγγίσεων με τις θεωρητικές προσεγγίσεις στην πλαίσιο θετημένη μάθηση. Πανελλήνιο Συνέδριο επιστημών εκπαίδευσης, 2015, 427 – 435. Doi: <file:///C:/Users/user/Downloads/210-357-1-SM.pdf>

Denham, S. A., Blair. K. A., DeMulder, E., Levitas, J., Sawyer, K., Auerbach-Major, S., & Queenan, p. (2003). Preschool emotional competence: pathway to social competence. Child Development, 74(1). 238-56.

Doi: [https://www.academia.edu/14340085/Preschool Emotional Competence Pathway to Social Competence](https://www.academia.edu/14340085/Preschool_Emotional_Competence_Pathway_to_Social_Competence)

Denham, S. A., Ferrier, D. E., Howarth, G. Z., & Bassett, H. H. (2012). Emotion knowledge, social competence, and behavior problems in preschoolers. Social Development, 21(1), 21-40.

Doikou, M. (2024). Promoting social and emotional learning in pupils with disability: Special teachers' perceptions and practices. International journal of Emotional Education, 16(1), 154-168).

Eurydice. (2024). Εκπαίδευση και κατάρτιση στην Ευρώπη: Στρατηγικές συμπερίληψης και υποστήριξης μαθητών με ειδικές ανάγκες. Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων / Ιστιτούτο Εκπαιδευτικής πολιτικής.

HardBarnet, J.E. (2018). Three evidence-based strategies that support social skills and play among young children with autism spectrum disorders. Early Childhood education Journal, 46(1), 665-672.

[https://www.researchgate.net/publication/326858549 Three Evidence-Based Strategies that Support Social Skills and Play Among Young Children with Autism Spectrum Disorders](https://www.researchgate.net/publication/326858549_Three_Evidence-Based_Strategies_that_Support_Social_Skills_and_Play_Among_Young_Children_with_Autism_Spectrum_Disorders)

Ηλιοπούλου, Ν., & νικόλαρου, Χ. Γ. (2022). Κοινωνική ανάπτυξη για παιδιά με ΔΑΦ. Mybook.gr Εκδοτικές Δραστηριότητες. ISBN:978-618-5527-75-4.

Hosokawa, R., Matsumoto, Y., Nishida, C., Funato, k., Mitani, A. (2024). Enhancing social-emotional skills in early childhood: intervention study on the effectiveness of social and emotional learning. BMC Psychology, 12, 761. Doi: <https://bmcp psychology.biomedcentral.com/articles/10.1186/s40359-024-02280-w>

Howard, S. L., Arslan, G., Suluova, H. F. (2021). The effects and implications of a peer-led small group advising scheme: a case study. Studies in self-Access learning Journal, 12(4), 365-390.

Feldman, R.S. (2011). Εξελικτική Ψυχολογία: Δια βίου ανάπτυξη (Ηλίας Γ. Μπεξεβέγκης,). Αθήνα. Εκδόσεις Gutenberg.

FPG UNC. (2017). Promoting self – regulation in the First Five Years: A Practice Brief. Doi: <https://fpg.unc.edu/sites/fpg.unc.edu/files/resources/reports-and-policy-briefs/PromotingSelf-RegulationIntheFirstFiveYears.pdf>

Jacob, U. S., Edozie, I.S., & Pillay, J. (2022). Strategies for enhancing social skills of individuals with intellectual disability: A systematic review. *Frontiers in Rehabilitation Sciences*, 3, Article 968314. Doi:<https://www.frontiersin.org/journals/rehabilitation-sciences/articles/10.3389/fresc.2022.968314/full>

Kavale, K. A., & Mostert, M. P. (2004). Social skills interventions for individuals with learning disabilities. *Learning Disabilities Quarterly*, 27(1), 31-43. Doi: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ704971.pdf>

Knier, K., Harrison, T., Grady, M., Brocks, A., Sood, G., Fuehrer, D., Sood, A., & Pierret, C. (2024). Social-emotional learning program: A community-based case-controlled study. *Academia Mental Health & Well-Being*. file:///C:/Users/user/Downloads/Social_emotional_learning_program_a_comm.pdf

Κόλλια, Ζ., & Κόλλια, Δ. Ε. Ε. (2019). Ένα σπίτι για κάθε παιδί: Στάδια σωματικής και ψυχικής ανάπτυξης των παιδιών. Προσαρμογή στη σχέση και ανάπτυξη ψυχικού δεσμού με παιδιά—Αποδοχή της διαφορετικότητας. Εγχειρίδιο εκπαίδευσης υποψήφιας θετών γονέων (σ. 67–87). Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης & Πολιτικής Επιστήμης, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

Korucu, I., Ayturk, E., Finders, J. K., Schnurr, G., Bailey, C. S., Tominey, S. L., & Schmitt, S. A.. (2022). Self-regulation in preschool: Examining its factor structure and associations with pre-academic skills and social-emotional competence. *Frontiers in psychology*, 12, 717317. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35115979/>

Λιάπη, Σ. (2016). Μελέτη της γνωστικής και κοινωνικοσυναισθηματικής ανάπτυξης και ανίχνευση μαθησιακών δυσκολιών σε παιδιά σχολικής ηλικίας μετά από εξωσωματική γονιμοποίηση. Διδακτορική διατριβή, Παιδαγωγικό τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Σχολή Επιστημών της Αγωγής Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Lightfoot. C., Cole. M., S. Cole. (2014). Η ανάπτυξη των παιδιών. (Ζ. Μπαμλέκου), Αθήνα. Εκδόσεις Gutenberg.

Μεγίρ, Κ., Παππά, Ε., & Τσιτσιλώνη, Μ. (2021). Η σημασία της προσχολικής αγωγής και της ποιοτικής παιδαγωγικής πρακτικής στην πρόωμη ανάπτυξη των παιδιών. Αθήνα: Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Michael, A. Hogg., Graham, M. Vaughan (2010). Κοινωνική ψυχολογία. (Α. Χαντζή), Αθήνα. Εκδόσεις Gutenberg.

Montroy, J. J., Bowles, R. P., Skibbe, L. E., McClelland, M. M., Morrison, f. j. (2016). Development of self – regulation across early childhood. *Early Childhood Research Quarterly*, 36, 355 – 366.

Murray, D. W., Rosanbalm, K., Christopoulos, C., & Hamoudi, A. (2015). Self-Regulation and toxic Stress: Foundations for Understanding Self-Regulation from an applied Developmental perspective. U.S. Department of Health and Human Services. Doi:<https://dukespace.lib.duke.edu/items/a684cb28-7275-464e-a33a-d1ce28d5188e>

Müller, L., & συνεργάτες. (2024). Emotion socialization in early childhood education and care – How preschool teachers support children’s emotion regulation. *Social and Emotional Learning: Research, Practice and Policy*, 4, Article 100057. <https://doi.org/10.1016/j.sel.2024.100057>

Ντολιοπούλου, Ε., & Κοντογιάννη, Α. (2000). Αναγνώριση και κατανόηση συναισθημάτων από παιδιά προσχολικής ηλικίας. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, 4, 34-52. Doi: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/omep/article/view/18132/16101>

Perez, M., & Rios, Nicolas. (2024). The effectiveness of early intervention programs for children with special needs. *International Journal of literacy and Education* 2024. 4(2): 14-18 doi: <https://www.educationjournal.info/article/206/4-2-8-410.pdf>

Orth, U., Robins, R. W., & Roberts, B. W. (2009). Low self-esteem is a risk factor depressive symptoms from young adulthood to old age. *Journal of abnormal Psychology*, 118(3), 472-478. https://www.researchgate.net/publication/26747055_Low_Self-Esteem_Is_a_Risk_Factor_for_Depressive_Symptoms_From_Young_Adulthood_to_Old_Age

Παπαδημητρίου, Ε. (2014). Εφαρμογή και αξιολόγηση ενός προγράμματος κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης στο νηπιαγωγείο σε σχέση με τη ρύθμισή δυσάρεστων συναισθημάτων (φόβος, θυμός λύπη) και την κοινωνική επάρκεια. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, 13, 383-392.

Παπαναστασίου Φώτης. (2019), ΔΕΠΥράζει πρακτικός οδηγός για γονείς και εκπαιδευτικούς. Εκδοσης πεδίο, Αθήνα.

Planalp, E. M., & Braungart-Rieker, J.M. (2015). Trajectories of regulatory behaviors in early infancy: determinants of infant self – distraction and self-comforting. *Infancy*, 20(2), 150-167. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4326065/>

Reyes, N. M., Factor, R., R. & Scarpa, A. (2020). Emotion regulation, emotionality, and expression of emotions: A link between social skills, behavior, and emotion problems in children with ASD and their peers. *Research in developmental disability*, 106, 1037770.

Σακελλαρίου, Μ., & Μπούνα, Α. (2019). Μετασχηματιστική παιδαγωγική Μάθηση στην παιδική Ηλικία. Πρακτικά Συνεδρίου 2^ο διεθνές συμπόσιο προσχολικής παιδαγωγικής. Ιωάννινα, Συνεδριακό Κέντρο Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Κάρολος Παπούλιας.

Schacter, D. L., Gilbert, D.T., & Wegner, D. M. (2014). *Ψυχολογία*. (επιμ. Στέλλα Βοσνιάδου), Αθήνα, εκδόσεις Gutenberg.

Τσέργας, Ν. (2019). Ανάπτυξη παιδιού: Θεωρητικές και πρακτικές προσεγγίσεις στην παιδική ηλικία. Αθήνα: Εκδόσεις πεδίο.

Wigelsworth, M., Verity, L., Mason, C., Qyalter, p., & Humphrey, N. (2021). Social and emotional learning in primary schools: A review of the current state of evidence. *British journals of Educational psychology*, 92(3), 898-924. Doi: https://bpspsychub.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/bjep.12480?utm_source=chatgpt.com